

УДК 327:351.86(510)(045)

М.В. Булик, А.Г. Котов

ЕНЕРГЕТИЧНА СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ КНР

У статті проаналізовано стратегію та стан енергетики КНР. Розглянуто взаємозалежність економічної та енергетичної безпеки. Значну увагу приділено дослідженню складових енергетичної політики Китайської Народної Республіки. Намічені основні проблеми та перепони на шляху до проведення ефективної та раціональної політики у сфері енергетики.

Ключові слова: *Китай, енергетична безпека, енергоресурси, національна безпека, енергетична політика.*

Енергетична безпека – одна з найважливіших складових національної безпеки країни. У ній полягає захищеність громадян і держави в цілому від загроз дефіциту усіх видів енергетичних ресурсів, які можуть виникати в результаті цілого ряду факторів, у тому числі природних, техногенних, політичних. Без енергетики неможливий ефективний розвиток економіки, а значить і подолання більшості проблем, що стоять перед національною безпекою. Енергетична безпека сприяє створенню потужного фінансово-економічного ресурсу, який забезпечує державі вплив і авторитет в сучасному геополітичному просторі.

Величезна увага енергетичній безпеці приділяє Китай, що дозволило створити і поступово нарощувати потужний економічний потенціал. Незважаючи на те, що Китай володіє багатими і різноманітними енергетичними ресурсами, він займає перше місце в світі за чисельністю населення. Тому рівень споживання енергії на душу населення нижче середніх світових показників. Крім того, в Китаї енергетична ефективність дуже низька і, внаслідок швидкого зростання енергетичного виробництва в країні негативний вплив на навколишнє середовище посилюється (у структурі енергоспоживання Китаю домінує вугілля). У цих умовах попит на енергію в КНР продовжує зростати, сталий соціально-економічний розвиток постійно стикається з новими викликами [8].

Зважаючи на актуальність обраної теми сьогодні, чимало вітчизняних і зарубіжних дослідників присвятили роботи даній проблематиці, детально розкриваючи різні її аспекти. Зокрема, до таких дослідників належать О. Баженова, М. Корженевський, Т. Лебедева, Б. Лукшин, Ма Бо, П. Нормімен, Сюн Гуанкай та інші.

Джерельну базу дослідження складають документи офіційного походження, нормативно-правові акти, договори, статистичні матеріали, пов'язані з китайською енергетичною проблематикою.

Економічний розвиток неминує пов'язаний зі збільшенням енергоспоживання. КНР, що поставила економічне зростання в якості головної мети своєї національної політики, необхідно підтримувати безперервний прогрес. Можна виділити шість складових стратегії Китаю щодо забезпечення енергетичної безпеки. Це:

- 1) дипломатична робота, спрямована на отримання прав базування в районі Індійського океану;
- 2) зміцнення економічних зв'язків з сусідніми країнами та країнами-постачальниками для забезпечення постійних поставок енергоресурсів;
- 3) впровадження альтернативних видів палива та їх розвиток, а також економія енергії з метою зниження залежності від імпорту вуглеводневої сировини;
- 5) заохочення китайських компаній до участі в закордонних проектах видобутку нафти і газу;
- 6) утворення стратегічних запасів нафти.

Після початку політики реформ і відкритості, ініційованих Ден Сяопіном наприкінці 1970х рр., економіка Китаю стала розвиватися стрімко. З 1978 по 2005 рр. середньорічні темпи економічного зростання склали 9,6% [6]. З 1980 по 2000 р. Китай збільшив ВВП в чотири рази, проте енергоспоживання при цьому лише подвоїлося. Це дало можливість китайському керівництву позначити оптимістичну мету - черговий раз збільшити ВВП в чотири рази до 2020 р. в порівнянні з роком 2000. При цьому ставиться завдання домогтися 20 процентного зниження енерговитрат на одиницю ВВП. Оцінки реальності досягнення такої мети розходяться значно, але ясно одне: енергоспоживання в Китаї буде рости в будь-якому випадку. За найскромнішими підрахунками, потреба в електриці буде щорічно збільшуватися на 4,4%, за іншими даними, вона вже перевершує темпи зростання ВВП [4].

Теоретично Китай, що володіє одними з найбільших у світі запасів вугілля, здатний задовольнити зростаючі потреби за рахунок власних ресурсів. І дійсно, в енергетичному балансі країни вугілля займає домінуюче становище. Щотижня в Китаї в лад вводиться один вугільна електростанція. Але вже в 2007 р КНР зіткнулася з нестачею ресурсу: вперше в історії країни його довелося імпортувати. Одна з причин полягає в обмеженнях транспортної інфраструктури: залізнична мережа фізично не в змозі забезпечити доставку сировини від місць виробництва до споживачів [16]. Крім того, зростаюче споживання вугілля ставить не тільки перед Китаєм, а й перед усім світовим співтовариством аж ніяк не абстрактні загрози екологічної безпеки. У великих китайських промислових центрах і містах кислотні дощі вже давно не рідкість, при цьому викиди CO₂ негативно впливають на здоров'я населення і знижують темпи економічного зростання.

З 2005 р Китай вийшов на друге після США місце щодо споживання та виробництва енергоресурсів. У 2007 КНР посіла третє місце по імпорту нафти після США і Японії [11].

Попит безперервно зростає, змушуючи уряд Китаю знаходити все нові шляхи його задоволення і забезпечення енергетичної безпеки країни. При таких показниках споживання нафти і залежно від її імпорту для енергетичної безпеки Китаю стало життєво необхідним забезпечити диверсифікацію шляхів транспортування і країн – постачальників нафти. КНР намагається діяти у всіх доступних регіонах світу, формуючи необхідну інфраструктуру за допомогою мережі трубопроводів, доріг, інвестиційних проектів і дружніх відносин. Згідно прогнозу, споживання нафти до 2020 р. збільшиться в 22,6 рази в порівнянні з 2000 р, але видобуток незважаючи на обмеженість ресурсів істотно не зросте. Подібний обсяг споживання збільшить залежність КНР від імпорту нафти до 55%. Якщо в 2006 р імпорт нафти складав 3500000 бар. в день, то, за прогнозами Міжнародного енергетичного агентства, до 2030 р він досягне 9800000 бар. в день, а до 2045 Китай обійде США в якості найбільшого імпортера нафти [13].

Для встановлення більш тісного зв'язку з постачальниками Китай впроваджується в закордонні проекти розвідки видобутку вуглеводнів. Зараз КНР шукає енергоресурси в

Перській затоці та Африці. Китайські фірми залучені в 65 нафтових проектах в 30 країнах світу, їх загальна вартість становить 7 млрд. дол. Три головні китайські нафтові компанії беруть участь у найбільшій кількості проектів по всьому світу. Китайська національна нафтогазова корпорація (CNPC) діє в 18 проектах п'яти країн світу, а Китайська нафтохімічна корпорація (Sinopet, або China Petroleum & Chemical Corporation) - у 36 проектах в 14 державах. Найвищу активність виявляє Китайська морська нафтова корпорація (The China National Offshore Oil Corporation, CNOOC), що працює в 25 країнах над 70 нафтовими і газовими проектами [2].

Більше половини енергоносіїв довгий час (поки не був запущений середньоазіатський газопровід) Китай отримував з політично нестабільного близькосхідного регіону, в якому зосереджено 64% всіх розвіданих світових запасів нафти. У десятку великих за величиною постачальників нафти до Китаю входить Кувейт. 12% китайських потреб в імпорті нафти забезпечує Іран (у липні 2009 року - 454 тис. барелів сирої нафти на день) і займає третє місце в списку найбільших постачальників енергоносіїв в цю країну після Анголи і Саудівської Аравії (а за іншими даними, четверте місце після Росії, яка вийшла на третє місце після скорочення експорту з Ірану на 40% в 2010 р.) [17]. Великі угоди в енергетичній сфері підписані в останні роки корпорацією CNPC з Сирією та Лівією. Китайська національна нафтогазова компанія «ПетроЧайна» та Міжнародна нафтова інвестиційна компанія Об'єднаних Арабських Еміратів уклали контракт з проектування та будівництва нафтопроводу Абу Дабі.

Катар це один з головних постачальників зрідженого природного газу (СПГ) в Китай, і за перші 11 місяців 2011 року він поставив туди 1,8 мільйона тонн, збільшивши обсяги поставок у порівнянні з 2010 роком на 76%. Обсяг торгівлі з ОАЕ перевищує 36 мільярдів доларів, і Емірати поступово перетворюються на важливу перевалочну базу для китайського експорту в Африку та Європу [15].

Окремо слід відзначити співпрацю Китаю з Росією. Вона сьогодні є постачальником найбільших об'ємів нафти в КНР. У 2014 р обсяг експорту російської нафти в Китай досяг 33 млн. т.

У зв'язку з цим збільшується потреба в енергоресурсах і стратегічними планами щодо розвитку західних провінцій, Китай прагне розширити свій вплив у Центральній Азії і зміцнити там свої позиції. У квітні 2009 р в Пекіні було підписано одинадцять двосторонніх міжурядових відносин між Казахстаном і Китаєм. У числі документів - меморандум про комплексне співробітництво у сфері енергетики та кредитування, угоду про розширення співпраці в нафтогазовій галузі та сприяння в отриманні кредитних позик між «КазМунайГаз» і Китайською національною нафтогазовою корпорацією (CNPC) на суму 5 млрд. дол. На сьогоднішній день вже 1 млрд. тонн казахстанської нафти в руках китайських нафтових компаній [10].

Щодо країн Латинської Америки, то співпраця з ними стає дедалі більш розгорнутою, про що свідчить збільшення експорту з цих країн до КНР майже в 5 разів. Китаю вдалося встановити сприятливі відносини з країнами «лівого повороту», чому сприяв принцип невтручання у внутрішні справи держав. Так, Китай налагодив тісні та взаємовигідні енергетичні відносини з Венесуелою, Еквадором. Водночас найбільша перспектива в енергетичній сфері вбачається у відносинах з Бразилією. У 2009 р. в рамках візиту Сі Цзіньпіна до Бразилії був підписаний Меморандум про надання кредиту (10 млрд. дол.), який Банк Розвитку Китаю надає бразильській нафтовій компанії. Вона, натомість, гарантує щоденний експорт до КНР 100 тисяч барелів нафти.

В Африці Китай веде інвестиційне співробітництво з більш ніж 20 країнами континенту і став серйозним конкурентом для західних і російських компаній. Пекін пристосував свою зовнішню політику до потреб зростаючої економіки Африки. Головний об'єкт китайських інвестицій - мінерально-сировинні ресурси. Африканська

нафта складає 28% китайського нафтового імпорту. Головним африканським постачальником є Ангола [7]. За прогнозами Китай здатний в найближчі роки обійти США в якості найбільшого покупця ангольської нафти. Другий за значенням африканський постачальник Нафти Китаю - Судан. У боротьбі за сировинні ресурси Судану особливе місце займає конфлікт в Дарфурі. Саме нафта знаходиться в центрі як китайських, так і американських інтересів в цій країні. У «дарфурському» конфлікті Китай виступає за політичне рішення шляхом діалогів і консультацій, хоч і позиція КНР викликає негативне ставлення на Заході, але позитивно оцінюється керівництвом ООН. В останні роки китайські компанії стабільно нарощують свою присутність в нафтогазовому секторі Нігерії та Алжиру, підписано Меморандум про взаємодію і взаєморозуміння в енергетичній сфері з Єгиптом. У числі країн, нафтові ресурси яких стали об'єктом уваги Пекіна: Кот д'Івуар, Габон, Екваторіальна Гвінея, Мозамбік, Сан-Томе і Принсіпі.

Після проголошення стратегії «виходу за межі» в рамках шостого п'ятирічного плану в 2001 р інвестиційна активність китайських компаній в закордонних нафтових і газових проектах різко зросла.

Більшість проектів є дрібномасштабними, проте три проекти мають потенціал, здатний зіграти важливу роль у задоволенні майбутнього всезростаючого нафтового попиту КНР:

- 1) родовище Ядаваран в Ірані;
- 2) родовище в Анголі;
- 3) придбання казахстанської компанії PetroKazakhstan [12].

Міркування енергетичної безпеки змусили Пекін звернути увагу на стратегічні шляхи повідомлення (SLOCs). До таких стратегічних шляхів необхідно віднести Ормузьку протоку, що є виходом в Індійський океан для країн Сходу. Через нього проходить 17 млн бар. нафти в день, що є абсолютним рекордом серед всіх шляхів повідомлення [4].

Вільний доступ до водних шляхів від берегів Китаю в Індійський океан прикував особливу увагу.

Очевидно, що Китай побоюється присутності США в Індійському океані, точніше контролю над стратегічними морськими шляхами від Перської затоки через Індійський океан до Південно-Китайського моря. Головним чином це стосується Малаккської протоки, через яку проходить майже вся нафта, що йде з Персидської затоки, що становить 15 млн бар. нафти на день і робить протоку другим за обсягом проходу нафти морським шляхом у світі. 80% нафти Китаю йде через цю протоку [9].

Враховуючи цю уразливість, Китай розробив довгострокову стратегію, націлену на забезпечення безпеки морських комунікацій. Стратегія включає в себе наступні завдання:

1. Зводити до мінімуму стурбованість країн Південної та Південно-Східної Азії, які обережно ставляться до цілей і претензій Китаю.
2. Підривати домагання США на контроль над морськими просторами Азії.
3. Втихомирювати націоналізм в самому Китаї для забезпечення політичної та соціальної стабільності.

Все це виражається в застосуванні так званої м'якої сили. Повільно і поступово, без конфронтації і суперечок м'яка сила домагається поставленої мети, використовуючи головним чином дипломатію і фінансові кошти.

В основному китайські військові експерти і стратеги сходяться в тому, що як мінімум до 2020 р. у КНР є можливість сконцентруватися на збільшенні внутрішнього економічного розвитку і розширенні торговельних зв'язків з усім світом з метою

створення великої держави. Китай успішно використовує своє вміння застосовувати світовий досвід, модифікуючи його найбільш успішні приклади на своїй землі [14].

Отже, енергетична безпека КНР є центральним поняттям системи національної безпеки. Вона означає захищеність громадян та країни в цілому від загроз дефіциту всіх видів енергетичних ресурсів. Без енергетики про ефективність економічної діяльності говорити не доводиться. Крім того, саме вона впливає на авторитет держави в сучасному геополітичному просторі.

Список використаної літератури

1. Матвеева Д. Энергетическая безопасность Китая в начале XXI в. [Электронный ресурс] / Д. Матвеева // Вестник Томского государственного университета. — 2011. — Вып. 350. — С. 97-99. - Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/energeticheskaya-bezopasnost-kitaya-v-nachale-xxi-v.pdf> ; Matveeva D. Energeticheskaya bezopasnost Kitaya v nachale XXI v. [Elektronnyy resurs] / D. Matveeva // Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. — 2011. — Вып. 350. — С. 97-99. - Rezhim dostupa : <http://cyberleninka.ru/article/n/energeticheskaya-bezopasnost-kitaya-v-nachale-xxi-v.pdf>.

2. Лебедева Т. Энергетическая безопасность Китая как геополитическая проблема [Электронный ресурс] / Т. Лебедева, И. М. Мраморова. - Государственное управление. Электронный вестник. — 2010. — Вып. 24. - Режим доступа : http://e-journal.spa.msu.ru/vestnik/item/24_2010lebedeva_mrarmorova.htm ; Lebedeva T. Energeticheskaya bezopasnost Kitaya kak geopoliticheskaya problema [Elektronnyy resurs] / T. Lebedeva, I. M. Mramorova. - Gosudarstvennoe upravlenie. Elektronnyy vestnik. — 2010. — Вып. 24. — Rezhim dostupa : http://e-journal.spa.msu.ru/vestnik/item/24_2010lebedeva_mrarmorova.htm

3. Петелин Е. Атомная панда: Китай в поисках энергобезопасности [Электронный ресурс] / Е. Петелин, Н. Перфильев // Индекс безопасности. — 2008. - № 85. — С. 97-99. — Режим доступа : <http://www.pircenter.org/media/content/files/0/13412309620.pdf> ; Petelin Ye. Atomnaya panda: Kitay v poiskakh energobezopasnosti [Elektronnyy resurs] / Ye. Petelin, N. Perfilev // Indeks bezopasnosti. — 2008. - № 85. — С. 97-99. — Rezhim dostupu : <http://www.pircenter.org/media/content/files/0/13412309620.pdf>

4. Таран М. Енергетична безпека та виклики зовнішній політиці Китаю на поч. XXI ст. [Електронний ресурс] / М. Таран // Українська асоціація китаєзнавців. - Режим доступа : http://www.sinologist.com.ua/ukr/Ch_civil/2009/%D0%A2%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BD.pdf ; Taran M. Enerhetychna bezpeka ta vyklyky zovnishnii politytsi Kytaiu na poch. KhKhI st. [Elektronnyi resurs] / M. Taran // Ukrainska asotsiatsiia kytaieznavtsiv. — Rezhym dostupu : http://www.sinologist.com.ua/ukr/Ch_civil/2009/%D0%A2%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BD.pdf

5. Казюк Ю. П. Енегетична безпека як складова системи національної безпеки КНР [Електронний ресурс] / Ю. П. Казюк // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер. : Історія. - 2011. - Т. 147, Вип. 134. - С. 124-128. - Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdui_2011_147_134_28; Kaziuk Yu. P. Enehetychna bezpeka yak skladova systemy natsionalnoi bezpeky KNR [Elektronnyi resurs] / Yu. P. Kaziuk // Naukovi pratsi [Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly]. Ser. : Istoriia. - 2011. - Т. 147, Вип. 134. - С. 124-128. - Rezhym dostupu : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdui_2011_147_134_28;

6. Вишневецька К. В. Енергетична стратегія Китаю в Африці [Електронний ресурс] / К. В. Вишневецька // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]. Сер. : Історія. - 2014. - Т. 227, Вип. 215. - С. 140-142. - Режим доступа : <http://history.chdu.edu.ua/article/view/44698/40900> ; Vyshnevetska K. V. Enerhetychna stratehiia Kytaiu v Afrytsi [Elektronnyi resurs] / K. V. Vyshnevetska // Naukovi pratsi

[Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu "Kyievo-Mohylianska akademiia"]. Ser. : Istoriia. - 2014. - T. 227, Vyp. 215. - S. 140-142. - Rezhym dostupu : <http://history.chdu.edu.ua/article/view/44698/40900>.

7. Баженова Е. Население Китая в эпоху модернизации и экономических реформ [Электронный ресурс] / Е. Баженова // Проблемы Дальнего Востока. – 2009. - № 5. - с. 212-129. - Режим доступа : <http://demoscope.ru/weekly/2010/0411/analit05.php>; Bazhenova Ye. Naselenie Kitaya v epokhu modernizatsii i ekonomicheskikh reform [Elektronnyy resurs] / Ye. Bazhenova // Problemy Dalnego Vostoka. – 2009. - № 5. - S. 212-129. - Rezhim dostupu : <http://demoscope.ru/weekly/2010/0411/analit05.php>.

8. Лебедева Н. «Второе дыхание» китайской стратегии «нить жемчуга» Ч. 1 [Электронный ресурс] / Н. Лебедева // Новое восточное обозрение. – Режим доступа : <http://ru.journal-neo.org/2014/04/15/rus-vtoroe-dy-hanie-kitajskoj-strategii-nit-zhemchuga-chast-1> ; Lebedeva N. «Vtoroe dykhanie» kitayskoy strategii «nit zhemchuga» Ch. 1 [Elektronnyy resurs] / N. Lebedeva // Novoe vostochnoe obozrenie. – Rezhim dostupa : <http://ru.journal-neo.org/2014/04/15/rus-vtoroe-dy-hanie-kitajskoj-strategii-nit-zhemchuga-chast-1>

9. China's investment in ports: what is behind the "String of Pearls" theory? [Electronic resource] // European Parliamentary Research Service. – Mode of access : <http://epthinktank.eu/2013/06/26/chinas-investment-in-ports-what-is-behind-the-string-of-pearls-theory>.

10. Marantidou V. Revisiting China's 'String of Pearls' Strategy: Places 'with Chinese Characteristics' and their Security Implications [Electronic resource] // Issues & Insights. – 2014. - Vol. 14, No. 7. –39 p. - Mode of access : <http://csis.org/publication/issues-insights-vol-14-no-7-revisiting-chinas-string-pearls-strategy>; China's Energy Strategy and the Role of Gov't Oil in Africa [Electronic resource] // Energy China Forum. – 2011. – 4 May. – Mode of access : <http://www.energychinaforum.com/news/50189.shtml>:

11. Downs E. S. The Fact and Fiction of Sino-African Energy Relations [Electronic resource] / E. S. Downs. — Washington : Brookings Institution, 2007. - Mode of access : http://www.wsichina.org/cs7_3.pdf.

12. Haider A. Khan China's Development Strategy and Energy Security [Electronic resource] / Haider A. Khan. – Helsinki : UNU-WIDER, 2008. – Series : Research paper : №. 2008.56. - Mode of access : http://www.niaslinc.dk/gateway_to_asia/nordic_webpublications/x506037311.pdf

13. Jaffe A. M. China energy hedging strategy: less than meets the eye for Russian gas pipelines [Electronic resource] / A. M. Jaffe, K. B. Medlock III, M. L. O'Sullivan. — Mode of access : http://www.nbr.org/downloads/pdfs/eta/ES_2015_ChinaHedgingStrategy.pdf

14. Wu K. China's energy security strategy China's energy security: Oil and gas [Electronic resource] / K. Wu // Energy Policy, 2014. – Vol. 73. – P. 4-11. — Mode of access : http://ec.europa.eu/environment/integration/research/newsalert/pdf/Chinese_energy_strategy_includes_overseas_oil_petroleum_reserves_fracking_393na3_en.pdf

15. Can China change its energy policy? [Electronic resource]. – Mode of access : <http://blogs.ft.com/nick-butler/2015/03/29/can-china-change-its-energy-policy/>

16. Hao Tan China's Renewable Energy Revolution: What Is Driving It? [Electronic resource] / Hao Tan, J. A. Mathews // The Asia-Pacific Journal – 2014. – Vol. 12, Iss. 44, № 3. — Mode of access : <http://www.globalresearch.ca/chinas-renewable-energy-revolution-what-is-driving-it/5414533>

Стаття надійшла до редакції 09.11.2015 р.